

ASMENINIŲ IR KOLEKTYVINIŲ MATERIALINIŲ INTERESŲ DERINIMO KOLŪKIUOSE KLAUSIMAI

J. DVILEVIČIUS

Pastaraisiais metais tarybinėje ir kitų socialistinių šalių ekonominėje literatūroje vis daugiau dėmesio skiriama materialinių (ekonominių) interesų nagrinėjimui.

Materialiniai interesai užima pagrindinę vietą visoje visuomeninių interesų sistemoje. Jie tiesiogiai susiję su materialinių gėrybių gamyba,— ekonominiu visuomenės gyvavimo pagrindu.

Kai įgyvendinama liaudies ūkyje ekonominė reforma, socialistinės įmonės skatinamos vykdyti ir viršyti valstybinio plano užduotis, siekti aukštų gamybinių rezultatų, panaudojant ištisą vadinamųjų ekonominių svertų sistemą. Tačiau ekonominio skatinimo priemonės visuomeninės gamybos vystymąsi veikia ne betarpiškai, o per asmeninius ir kolektyvinius materialinius interesus. Todėl, siekiant sukurti efektyvią ekonominio skatinimo sistemą, pirmiausia būtina nuodugniai ištyrinėti materialinių interesų esmę, jų pobūdį, pagrindines formas bei jų tarpusavio santykius. Kitaip tariant, turime gerai pažinti socialistinės ekonomikos vystymosi objektyvių stimulų mechanizmą — materialinių interesų sistemą.

Materialinio intereso sąvokos klausimu

Interesų derinimo problema labai plati ir sudėtinga. Interesai iškyla visose žmonių visuomeninės ir gamybinės veiklos srityse. Todėl interesų problemą nagrinėja visa eilė visuomeninių mokslų: marksistinė-lenininė filosofija, sociologija, politinė ekonomija, psichologija, pedagogika ir t. t.

Priklausomai nuo to, kokioje visuomeninių santykių sferoje reiškiasi, interesai skirstomi į dvi stambias grupes: materialinius (ekonominius) ir dvasinius.

Politinė ekonomija tyrinėja materialinius interesus, pagrindines jų formas ir tarpusavio santykius.

Sio straipsnio autorius nekelia sau uždavinio visapusiškai išnagrinėti materialinių interesų socialinę-ekonominę esmę visomis jų pasireiškimo formomis. Tačiau, prieš pradėdamas nagrinėti kolektyvinių ir asmeninių materialinių interesų derinimo kolūkiuose klausimus, norėtusi pareikšti kai kurių metodologinio pobūdžio pastabų apie materialinių interesų esmę, jų objektyvų pobūdį ir pagrindines formas socialistinėje visuomenėje.

Materialinių interesų socialinę-ekonominę prigimtį nulemia gamybiniai santykiai. „Iš kur atsiranda interesai? Ar jie yra tik žmonių sąmonės produktas,— rašė G. Plechanovas.— Ne, juos kuria žmonių ekonominiai

santykiai“ [25; 282]. Todėl materialinių interesų susiformavimo priežasčių reikia ieškoti gamybinių santykių sistemoje, „kuri paaiškina visus visuomeninio gyvenimo reiškinius, idėjas ir įstatymus“ [7; 465].

Tarp gamybinių jėgų ir gamybinių santykių vystymosi eigoje egzistuoja glaudus dialektinis ryšys. Gamybiniai santykiai gali skatinti arba varžyti gamybinių jėgų vystymąsi. Jie nulemia visuomeninių klasių ir socialinių grupių tikslą, organizuojant ir vykdant visuomeninės gamybos procesą, apsprendžia gamybinės veiklos persipynimo formas (kooperaciją, darbo pasidalijimą, produktų mainus, konkurenciją, monopoliją, gamybos planavimą) [žr. 16; 72]. Pagaliau gamybiniai santykiai objektyviai sąlygoja ne tik visuomeninių klasių tikslą materialinėje gamyboje, bet ir priemones šiam tikslui pasiekti [žr. 16; 75—76].

Gamybiniai santykiai gamybinės jėgas veikia ne tiesiog, o per materialinius interesus. „Kiekvienos tam tikros visuomenės ekonominiai santykiai,— rašė F. Engelsas,— pasireiškia kaip interesai“ [2; 541]. Todėl materialiniai interesai yra gamybinių jėgų, visuomeninės gamybos proceso vystymo stimulai. Dėl to gamybinių santykių poveikis gamybinėms jėgoms netampa fataline, nuo visuomeninių klasių pastangų nepriklausoma jėga.

Vadinasi, nagrinėjant gamybinių santykių poveikio gamybinių jėgų vystymuisi formas, ekonominių dėsnių veikimo mechanizmą, pirmiausia reikia ištyrinėti visuomeninių klasių materialinius interesus. V. Leninas rašė, kad, ieškodami visuomeninių reiškinių šaknų gamybinuose santykiuose, tuos reiškinius turime suvesti į tam tikrų klasių interesus, pageidavimus [žr. 6; 465]. „Interesas — štai kas jungia vieną su kitu civilizuo- tus visuomenės narius“,— rašė K. Marksas [žr. 4; 154].

Viešpataujančių gamybinių santykių sistema sąlygoja atskirų visuomeninių klasių ir socialinių grupių socialinę-ekonominę padėtį. Kintant gamybos būdams, kinta atskirų klasių socialinė-ekonominė padėtis, jų vaidmuo visuomeninės gamybos procese. Tuo pačiu pasikeičia materialinių interesų pobūdis, susiformuoja iš esmės nauji materialiniai interesai.

Pagrindas materialiniams interesams atsirasti yra žmonių poreikiai, kurie atspindi visuomeninių klasių, socialinių grupių bei atskirų individų būtinas gyvenimo ir vystymosi sąlygas. Vystantis gamybinėms jėgoms, kylant šalies kultūriniam lygiui, plečiasi žmonių poreikiai, darosi vis įvairesnė jų visuma. „Dabartinio žmogaus poreikiai yra labai platūs ir įvairūs. Jie apima vartojimą, darbą, buitį, taip pat fizinių ir dvasinių žmogaus sugebėjimų vystymosi sąlygas“ [15; 4].

K. Marksas žmonių poreikius skirstė į tris grupes: fiziologinius, kultūrinius ir socialinius [1; 208]. Vystantis materialinių gėrybių gamybai, kinta žmonių poreikiai, ypač jų patenkinimo būdai. Net fiziologiniai žmonių poreikiai, vystantis visuomenei, tampa socialiniais produktais [žr. 16; 15].

Objektyvus būtinumas tenkinti poreikius verčia žmones dirbti, vystyti materialinę gamybą. Siekimas pasisavinti gamybinės, ekonominės veiklos rezultatus, norint patenkinti poreikius, pasireiškia kaip materialiniai interesai. Materialiniai interesai visuomeninės gamybos procese įgauna ekonominio tikslo išraišką. Kadangi gamybiniai santykiai apsprendžia visuomeninių klasių ir socialinių grupių vietą ir vaidmenį visuomeninės gamybos procese, tai tuo pačiu gamybiniai santykiai objektyviai sąlygoja jų materialinių interesų socialinį pobūdį, esmę ir vaidmenį materialinėje gamyboje. Vadinasi, materialiniai interesai, kaip politinės ekonomijos kategorija, išreiškia ekonominius santykius tarp atskirų visuomeninių klasių ir socialinių grupių gamyboje, paskirstyme, mainuose ir vartojime, t. y. visose išplėstinės reprodukcijos fazėse.

Interesai ekonominėje literatūroje dažnai skirstomi į materialinius ir dvasinius, priklausomai nuo to, kokius poreikius siekia patenkinti socialinės grupės ar atskiri individai. Būtinumas tenkinti fiziologinius poreikius paprastai priskiriamas materialiniams interesams, o kultūrinius, socialinius — jau dvasiniams.

Istoriškai fiziologiniai poreikiai žmogaus gyvenime atsirado pirmieji. Ir tik esant tam tikram jų patenkinimo lygiui, gali atsirasti ir vystytis kiti poreikiai. F. Engelsas rašė, jog žmonės, kad sugebėtų domėtis politika, mokslu, menu, religija visų pirma turi būti pavalgę, turėti drabužių ir gyvenamąjį būstą [žr. 5; 157]. Tačiau materialinio intereso sąvoka, suprantama politinės ekonomijos prasme, nusako būtinumą tenkinti ne vien tik materialinius, bet ir kultūrinius, socialinius poreikius. Socializmo sąlygomis darbas yra vienintelė sąlyga, kuri įgalina pasisavinti dalį visuomeninio produkto. Tą nacionalinių pajamų dalis, kuri patenka į asmeninę dirbančiųjų nuosavybę, sudaro ekonominį fiziologinių ir visų kitų poreikių tenkinimo pagrindą. Vystantis visuomenei, kultūrinių ir socialinių poreikių tenkinimas užima vis svarbesnę vietą žmonių gyvenime. Šių, lygiai kaip ir fiziologinių, poreikių tenkinimas yra būtina darbo jėgos išplėstinės reprodukcijos sąlyga. Taigi materialinius interesus sukelia objektyvus būtinumas tenkinti ne tik fiziologinius, bet taip pat kultūrinius ir socialinius poreikius.

Ekonominėje ir filosofinėje literatūroje dėl materialinių interesų objektyvaus pobūdžio sutinkamos skirtingos nuomonės. Vieni teigia, jog materialiniai interesai yra objektyvios socialinės-ekonominės tikrovės reiškiniai, kiti — kad tai žmonių sąmonės produktai, psichikos reiškiniai.

Antai M. Zaozirovas tvirtina, kad objektyvioje tikrovėje egzistuoja tam tikri reiškiniai, procesai, daiktai, kurie tampa priežastimi atsirasti materialiniams interesams. Tačiau materialiniai interesai negali egzistuoti nepriklausomai nuo žmonių sąmonės [žr. 21; 223]. D. Mona taip pat yra tos nuomonės, kad materialiniai interesai yra objektyvūs tik pagal savo atsiradimo priežastį, o visada pasireiškia subjektyvia forma [žr. 22; 4]. Vadinasi, objektyviai interesai neegzistuoja.

Subjektyvios koncepcijos šalininkai materialinius interesus supranta kaip psichikos reiškinius. Antai ekonomistas O. Šikas rašo, kad poreikiai — tai tam tikras nepriteklius, kurį žmogus jaučia ir kuris atsispindi jo sąmonėje, sukeldamas tuo pačiu siekimą tą nepriteklių, trūkumą pašalinti [žr. 29; 330]. Vadinasi, O. Šikas poreikius supranta kaip psichikos reiškinius, kaip žmogaus dėmesio ir veiksmo kryptį. Tačiau žmonių poreikius, jų vystymąsi objektyviai sąlygoja atitinkamas gamybinių jėgų išsivystymo lygis ir gamybinių santykių pobūdis. Teisingai pastebi J. Kronrodas, polemizuodamas su O. Šiku, kad poreikiai politinės ekonomijos prasme negali būti kažkoks nepriteklius. Jeigu yra tam tikrų gamybos priemonių ir asmeninio vartojimo reikmenų pakankamai, dėl to poreikiai jiems negali išnykti [29; 30].

Kadangi O. Šikas interesų atsiradimo pagrindą — poreikius aiškina kaip psichikos reiškinius, tai ir patys interesai gali egzistuoti tik subjektyvia forma. „Dauguma atvejų interesais tampa tenkinimas tokių poreikių, — rašė O. Šikas, — kurie sukelia stipriausias žmogaus emocijas ir jausmus. Tuo būdu interesas — tai koncentruota, reliatyviai pastovi žmogaus dėmesio kryptis, tenkinant tam tikrus poreikius, kurie arba ne visiškai patenkinami, arba emocijų ir jausmų poveikyje sukelia ypatingą, vis labiau didėjantį žmogaus siekimą juos patenkinti [žr. 29; 345].

Nagrinėjant objektyvų materialinių interesų pobūdį, žinoma, negalima ignoruoti žmonių sąmonės. Visi socialiniai-ekonominiai reiškiniai atsispindi žmonių sąmonėje, įgaudami subjektyvias formas. Kaip yra pažy-

mėjęs F. Engelsas, „niekaip neišvengsime tos aplinkybės, kad visa tai, kas skatina žmogų veikti, turi pereiti per jo galvą... Išorinio pasaulio poveikiai į žmogų įsminga jo galvon, atsispindi joje kaip jutimai, mintys, paskatos, valios pasireiškimai, trumpai tariant, kaip „idealiūs siekimai“ ir tuo pavidalu jie tampa „idealiomis jėgomis“ [8; 338—339]. Vadinasi, objektyvioje tikrovėje susiformavę materialiniai interesai atsispindi žmonių sąmonėje, įgaudami vienokius ar kitokius ideologinius atspalvius. Įsisažmonintas, pažintas materialinis interesas tampa „idealiu“ žmogaus gamybinės veiklos stimulu. Tačiau, jei materialiniai interesai įsisažmoninami, tai pirmiausia jie turi egzistuoti objektyviai, nepriklausomai nuo žmogaus sąmonės. Pasak K. Markso, bendrasis interesas egzistuoja ne tik vaizdiniuose, kaip „visuotinis“, bet pirmiausia jis egzistuoja tikrovėje [žr. 5; 31].

Visuomeninės klasės, atskiros socialinės grupės savo nuožiūra negali nei sukurti pageidaujamų interesų, nei jų pakeisti. Susiformavę materialiniai interesai egzistuoja kaip objektyvios socialinės-ekonominės tikrovės reiškiniai. K. Marksas yra pažymėjęs, kad buržuazinės revoliucijos objektyvūs interesai pergalingai įveikė Marato plunksną, teroristų giljotiną, Napoleono špagą, katalicizmą ir Burbonų grynakraujumą [žr. 4; 89].

Politinė ekonomija, nagrinėdama žmonių sąmoningą, gamybinę veiklą, išskiria jos objektyvią pusę — gamybinius santykius. Materialiniai interesai, kurių pobūdį ir vaidmenį visuomeninės gamybos sferoje sąlygoja viešpataujanti gamybinių santykių sistema, yra objektyvūs socialiniai-ekonominiai reiškiniai.

Socializmo sąlygomis pagrindinės materialinių interesų pasireiškimo formos yra trys: bendravalstybiniai (bendrالياudiniai), kolektyviniai ir asmeniniai materialiniai interesai. Šitoks materialinių interesų klasifikavimas yra sąlyginio pobūdžio. Būtų klaidinga teigti, kad atskiram socialistinės įmonės darbuotojui būdingi tik asmeniniai interesai. Kiekvienas socialistinės visuomenės narys, kaip asmenybė, taip pat yra ir visuomeninių interesų reiškėjas. Pagaliau išvardytos materialinių interesų formos neegzistuoja izoliuotai viena nuo kitos. Jos sudaro vieningą dialektinę materialinių interesų sistemą.

Materialinius interesus traktuojant kaip visuomeninę gamybą skatinančius stimulus, svarbiausias vaidmuo priklauso asmeniniams ir kolektyviniams interesams. V. Leninas dar pirmaisiais Tarybų valdžios metais rašė, kad „kiekvieną stambią liaudies ūkio šaką reikia paremti asmeniniu suinteresuotumu“ [11; 47].

Tokį kolektyvinių ir asmeninių materialinių interesų vaidmenį sąlygoja socialistinių gamybinių santykių pobūdis. Esant visuomeninei gamybos priemonių nuosavybei, materialinės gamybos objektyvus tikslas yra „visos visuomenės narių pilnutinės gerovės ir laisvo visapusiško vystymosi užtikrinimas“ [8; 37]. Socializmo sąlygomis susidaro objektyvios socialinės-ekonominės prielaidos suinteresuoti visiems visuomenės darbuotojams sparčiai vystyti gamybines jėgas. „Pirmą kartą po šimtmečių darbo svetimiems, priverstinio darbo išnaudotojams,— rašė V. Leninas,— yra galimybė dirbti sau ir, be to, dirbti, remiantis visais naujausiais technikos ir kultūros laimėjimais“ [10; 368]. Juk interesai gamybos vystymo stimulais tampa tik todėl, kad yra išreiškiami gamybos priemonių savininkų. Socialistinės visuomenės darbuotojai apskritai yra visuomeninės gamybos priemonių nuosavybės subjektai. Todėl jų asmeniniams, kolektyviniams interesams tenka svarbiausias vaidmuo, skatinant gamybinių jėgų, visuomeninės gamybos vystymąsi.

Kolūkiečių asmeniniai ir kolūkių kolektyviniai materialiniai interesai

Socialistinės visuomenės dirbančiųjų, jų tarpe ir kolūkiečių, asmeninių materialinių interesų socialinę prigimtį ir esmę sąlygoja socialistiniai gamybiniai santykiai. Todėl tarp valstybinių įmonių darbuotojų ir kolūkiečių asmeninių materialinių interesų nėra jokių principinių skirtumų. Kolūkiniame gamybos sektoriuje gamybinių santykių pagrindą sudaro visuomeninė-grupinė gamybos priemonių nuosavybės forma. Kolūkiuose, kaip ir valstybinėse įmonėse, nėra objektyvių socialinių bei ekonominių prielaidų kolūkiečių asmeniniams interesams pavirsti privačiais turėjimo iš svetimo darbo, interesais.

Tam tikrų materialinių, kultūrinių ir socialinių poreikių tenkinimui yra būtinos darbo jėgos išplėstinės reprodukcijos sąlygos. Vis pilnutines šiuos poreikius tenkinimas rodo socialistinės visuomenės narių asmeninės materialinės ir kultūrinės gerovės kilimą. Todėl socializmo sąlygomis dirbančiųjų asmeniniai materialiniai interesai yra jų asmeninės materialinės ir kultūrinės gerovės kilimo interesai.

Socialistinės visuomenės darbuotojų asmeninius materialinius ir kultūrinius poreikius sąlygoja bendras mūsų šalies ekonominio ir kultūrinio išsivystymo lygis. Kolūkiečių asmeninius poreikius sąlygoja ne konkrečių kolūkių ekonominio išsivystymo lygis, o apskritai socialistinėje visuomenėje susiklosčiusios darbuotojų gyvenimo materialinės bei kultūrinės sąlygos. Kolūkinė-kooperatinė gamybos forma apsprendžia ne asmeninius kolūkiečių poreikius, o ekonomines jų patenkinimo galimybes. Kitaip tariant, ekonominiai santykiai kolūkiuose nulemia ne kolūkiečių asmeninius materialinius interesus, o jų derinimą su kolektyviniais bei bendravalstybiniais interesais.

Socializmo sąlygomis abiejų visuomeninės gamybos sektorių darbuotojų asmeniniai materialiniai interesai tiesiog derinami tik su atskirų socialistinių įmonių kolektyviniais materialiniais interesais. Ir tik per pastaruosius, o ne tiesiogiai, derinami asmeniniai ir bendravalstybiniai materialiniai interesai. Vadinasi, kolektyviniai materialiniai interesai yra jungianti grandis tarp asmeninių ir bendravalstybinių materialinių interesų. Tačiau nereikėtų suprasti, kad įmonių kolektyviniai materialiniai interesai tėra tik organizacinio pobūdžio grandis visoje materialinių interesų sistemoje. Kolektyviniai materialiniai interesai yra reliatyviai savarankiški socialiniai-ekonominiai reiškiniai. Jie rodo socialistinių įmonių ekonominį tikslą ir būtinas ekonomines gyvavimo bei vystymosi sąlygas.

Kiekviena įmonė — tai pirminė ir svarbiausioji liaudies ūkio grandis. Jos materialiniai interesai susiję tiek su gamybinio proceso organizavimu ir vykdymu, tiek ir su joje dirbančiųjų asmeninių materialinių ir kultūrinių poreikių tenkinimu.

Kolūkiečių kolektyviniai materialiniai interesai išreiškia objektyvų būtinumą stiprinti visuomeninio ūkio materialinę-techninę bazę, didinti visuomeninės gamybos apimtį ir kelti jos ekonominio efektyvumo lygį. Tik šiuo atveju galima sėkmingai tenkinti visuomeninius poreikius žemės ūkių produktams ir didinti kolūkiečių asmenines pajamas iš visuomeninio ūkio. Mūsų nuomone, kolūkių visuomeninės gamybos vystymas sutinkamai su socialistinės išplėstinės reprodukcijos dėsniniais nusako kolūkiečių kolektyvinių materialinių interesų esmę.

Kolūkių kolektyviniai materialiniai interesai yra savarankiškesni, negu valstybinių įmonių kolektyviniai materialiniai interesai. Tai sąlygoja kolūkinės-kooperatinės gamybos priemonių nuosavybės ekonominiai santykiai. Kolūkiai yra kolektyviniai turimų gamybos priemonių ir pagamintų

materialinių vertybių savininkai. Kolūkiuose vartojimo ir vidaus sankaupų fondai sudaromi savarankiškai. Kolūkiečių darbo apmokėjimo dydis tiesiogiai priklauso nuo kolektyvinio darbo rezultatų. Kolūkiečių kolektyviniai materialiniai interesai — tai ne vien tik gamybinio kolektyvo materialiniai interesai, bet ir grupės žmonių, kuriuos sieja kolūkinės-kooperatinės nuosavybės ekonominiai santykiai, asmeniniai materialiniai interesai.

Asmeninių ir kolektyvinių materialinių interesų derinimo kolūkiuose ekonominės sąlygos ir ypatumai

Socializmo sąlygomis egzistuoja socialinės ir ekonominės prielaidos bendravalstybiniams, kolektyviniams ir asmeniniams materialiniams interesams suderinti. Esant visuomeninei gamybos priemonių nuosavybei, išnyksta socialinė nelygybė tarp žmonių. Paskirstymo santykiuose visiems taikomas vieningas matas — darbas. Socializme darbas yra vienintelė sąlyga, kuri įgalina pasisavinti tam tikrą visuminio visuomeninio produkto dalį ir tuo būdu patenkinti asmeninius materialinius ir kultūrinius poreikius. Socialistinėje visuomenėje išnyksta antagonistiniai prieštaravimai tarp būtinojo ir pridedamojo darbo ir jo produkto. Pridedamasis produktas patenka ne į privatinę išnaudotojų klasės nuosavybę, kaip tai yra kapitalizme, bet atitenka visiems dirbantiems, ir tik tai jiems (V. Leninas).

Socializmo sąlygomis egzistuoja tik objektyvios materialinių interesų suderinimo prielaidos. Esant dabartiniam gamybinių jėgų išsivystymo lygiui, asmeniniai, kolektyviniai ir bendravalstybiniai materialiniai interesai iškyla kaip reliatyviai savarankiški socialiniai-ekonominiai reiškiniai. Santykiuose tarp šių materialinių interesų formų egzistuoja neantagonistiniai prieštaravimai. Prieštaravimų įveikimas ir yra interesų suderinimo esmė.

Socializmo sąlygomis kartu su objektyviomis materialinių interesų suderinimo prielaidomis egzistuoja ir jų suderinimo būtinumas. Tik derinimo eigoje materialiniai interesai tampa gamybos vystymo stimulais. Būtų didžiai klaidinga objektyvias materialinių interesų suderinimo galimybes vaizduoti kaip tikrovę. Nors, deja, tokių dalykų ekonominėje literatūroje pasitaiko, ir ne taip jau retai. Antai T. Chachaleva rašė, kad socializmo sąlygomis asmeniniai ir visuomeniniai interesai sutampa dėl paties svarbiausio: asmenybė suinteresuota ne tik savo darbo rezultatais, bet ir visuomeninio darbo našumo augimu [žr. 27; 80]. Suprantama, jeigu visi socialistinės visuomenės nariai būtų suinteresuoti didinti visuomeninio darbo našumą, tai materialinių interesų derinimo problema būtų nesunkiai išsprendžiama. Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad kai kurie ekonomistai ir filosofai tvirtina, jog bendravalstybinių ir asmeninių materialinių interesų suderinimas pasiekiamas tada, kai darbo žmonės įsisamoningina bendravalstybinius interesus. Antai M. Zaoziorovas teigia, jog socializme esančios tokios gyvenimo sąlygos, kai asmeniniai ir visuomeniniai interesai, jeigu jie teisingai suprantami, ne tik neprieštarauja vieni kitiems, bet, atvirkščiai, — papildo vieni kitus. Kiekvienas susipratęs socialistinės visuomenės narys, anot M. Zaoziorovo, savo veikloje vadovaujasi tiek asmeniniais, tiek ir visuomeniniais interesais. Be to, vystantis visuomeni, visuomeniniai interesai vis labiau dominuoja asmeninių interesų atžvilgiu ir sutampa su jais [žr. 21; 229]. M. Zaoziorovo nuomone, reikia tik pasistengti suprasti, įsisamoninginti, kas yra bendravalstybiniai ir asmeniniai interesai ir išnyksta bet kokie prieštaravimai tarp jų.

Tačiau materialiniai interesai yra objektyvūs socialiniai-ekonominiai reiškiniai. Jų tarpusavio neantagonistiniai prieštaravimai taip pat yra objektyvūs.

Socializmo sąlygomis įgyvendinta visų visuomenės narių socialinė lygybė gamybos priemonių nuosavybės atžvilgiu. Bet egzistuoja materialinė nelygybė, tas priemonės panaudojant visuomeninės gamybos procese. Dabartiniu metu visame liaudies ūkyje, kaip ir atskirose įmonėse, tenka derinti įvairių rūšių darbą: protinį ir fizinį, kvalifikuotą ir nekvalifikuotą ir t. t. Vartojimo reikmenys visuomenės nariams skirstomi pagal darbą, o ne pagal poreikius. V. Leninas savo knygoje „Valstybė ir revoliucija“, apibūdindamas žemesniąją komunistinio gamybos būdo fazę, rašė: „Gamybos priemonės jau išėjo iš privatinės atskirų asmenų nuosavybės. Gamybos priemonės priklauso visai visuomenei. Tačiau socializmas gali panaikinti tik tą „neteisingumą“, kad gamybos priemonės užgrobtos atskirų asmenų ir . . . *negali* iš karto panaikinti ir tolesnio neteisingumo, pasireiškiančio vartojimo reikmenų paskirstymu „pagal darbą“ (o ne pagal reikmes)“ [9; 438, 439]. Ta aplinkybė, kad socializmo sąlygomis yra įgyvendinta visų visuomenės narių socialinė lygybė gamybos priemonių nuosavybės atžvilgiu, bet egzistuoja materialinė nelygybė paskirstyme ir vartojime, yra pagrindinė neantagonistinių prieštaravimų tarp bendravalstybinių, kolektyvinių ir asmeninių materialinių interesų priežastis. Dėl to materialinių interesų suderinimo problema — tai socialinė-ekonominė problema. Materialinių interesų derinime pagrindinis vaidmuo atitenka ekonominio poveikio priemonėms, ekonominių santykių sistemos tobulinimui.

Esant visuomenei gamybos priemonių nuosavybei, materialinių interesų visumoje į pirmą vietą iškyla bendravalstybiniai interesai. Bendravalstybiniai materialiniai interesai išreiškia reikalingumą toliau vystyti gamybines jėgas ir gamybinius santykius ir sąlygoja kolektyvinių ir asmeninių materialinių interesų pobūdį. Tik sparčiais tempais vystant visuomeninę gamybą, galima vis pilniau patenkinti tarybinių žmonių augančius materialinius ir kultūrinius poreikius.

Tačiau bendravalstybiniai materialiniai interesai realizuojami konkrečių socialistinių įmonių ūkinėje gamybinėje veikloje. Socialistinė valstybė yra pagrindinis jų reiškęjas. Bendravalstybiniai interesai konkrečią išraišką įgauna liaudies ūkio vystymo valstybinio plano užduotyse atskiroms įmonėms. Tačiau, siekiant tas planines užduotis sėkmingai įvykdyti, būtina sudaryti tokias gamybines ir ekonomines sąlygas, kad pačios įmonės betarpiškai būtų suinteresuotos užduotis įvykdyti. Vadinasi, ekonominiai santykiai tarp valstybės ir atskirų gamybinių kolektyvų turi būti grindžiami principu: tai, kas ekonomiškai naudinga visuomenei, turi būti naudinga ir kiekvienai įmonei, kiekvienam jos darbuotojui. Bendravalstybinių materialinių interesų įgyvendinimas yra susijęs su kolektyvinių ir asmeninių interesų realizavimu, tačiau ne pajungiant antruosius pirmiesiems, o derinant juos.

Taigi, bendravalstybinius interesus traktuojant kaip aukščiausius mūsų visuomenės interesus, jokių būdu negalima sumenkinti kolektyvinių ir asmeninių materialinių interesų vaidmens socialistinėje ekonomikoje. Ta proga tikslinga priminti, kad V. Leninas dar 1921 m. rašė, jog perėjimas iš socializmo į komunizmą turi būti remiamas „asmeniniu interesu, asmeniniu suinteresuotumu“ [11; 36].

Tačiau tenka pripažinti, kad vienu metu ekonominėje teorijoje kolektyvinių ir asmeninių materialinių interesų vaidmuo visuomeninės gamybos procese buvo nepakankamai vertinamas. Pavyzdžiui, D. Mona teigė, kad valstybė gali ir turi kištis į asmeninius interesus, ypač gamyboje [žr. 22; 4]. Pagrindinė sąlyga tam, kad visuomeninių ir asmeninių interesų suderinimo galimybė taptų tikrove, nurodė G. Glezermanas, yra asmeninių interesų pajungimas visuomenės interesams [žr. 20; 129]. A. Byč-

kovas taip pat pabrėžia, kad galima kalbėti tik apie tokį interesų suderinimą, kai asmeniniai interesai yra pajungiami visuomeniniams interesams... [žr. 17; 29]. Panašiai interesų tarpusavio santykių pobūdį aiškino, pavyzdžiui G. Gakas ir kt.

Iš aukščiau pateiktų nuomonių matyti, kad jų autoriai nepakankamai vertina asmeninių interesų vaidmenį socialistinėje ekonomikoje. Koks gali būti interesų suderinimas, jeigu asmeninius interesus siūloma besąlygiškai pajungti bendravalstybiniam interesams. „Derinimas“ ir „pajungimas“ — toli gražu ne tapatingos sąvokos. O konstruoti materialinių interesų derinimo schemą, kurioje asmeniniai interesai pajungiami bendravalstybiniam interesams, yra visiškai neteisinga. TSKP CK rugsėjo plenumas (1965 m.) nurodo, kad, keliant visuomeninės gamybos ekonominio efektyvumo lygį, būtina plėsti ūkinį jmonių savarankiškumą, gaminant, realizuojant ir materialiai skatinant dirbančiuosius. „Norint pilnutinai naudoti visas socialistinio gamybos būdo galimybes,— pasakė L. Brežnevas TSKP CK rugsėjo plenumo,— siūloma sustiprinti ekonominį ūkio valdymo metodą. Ekonominių stimulų sistema reikia betarpiškai suinteresuoti kiekvieną įmonės darbininką, meistrą, techniką, inžinierių ir tarnautoją diegti naują techniką, tobulinti technologiją, kelti darbo našumą ir gerinti produkcijos kokybę. Tais pat tikslais išplečiamos kiekvienos atskiros įmonės teisės, kaip numatyta neseniai priimtuose Socialistinės įmonės nuostatuose“ [14; 48].

Taigi, plečiant ūkinį jmonių savarankiškumą, tobulinant materialinio skatinimo sistemą, kaip tik siekiama padidinti kolektyvinių ir asmeninių materialinių interesų vaidmenį socialistinėje ekonomikoje.

Ekonominėje literatūroje taip pat dažnai buvo teigiama, kad tarp bendravalstybinių ir asmeninių materialinių interesų (ypač valstybiniame visuomeninės gamybos sektoriuje) yra tiesioginiai santykiai. Tuo būdu buvo apėinami valstybinių jmonių kolektyviniai materialiniai interesai, nors iš tikrųjų abiejuose visuomeninės gamybos sektoriuose asmeniniai materialiniai interesai tiesiogiai derinami tik su atskirų jmonių kolektyviniais interesais. Taigi materialinių interesų derinimas apima dvi reliatyviai savarankiškas ekonominių santykių sritis: pačiose socialistinėse įmonėse bei tarp jmonių ir valstybės.

Kolūkinė gamybos forma įgalina materialinius kolūkiečių asmeninius interesus derinti su kolektyviniais ir bendravalstybiniais interesais. TSKP Programoje nurodoma: „Kolūkis derina asmeninius valstiečių interesus su visuomeniniais, bendraliaudiniais interesais, individualųjį ir kolektyvinį suinteresuotumą gamybos rezultatais, atveria plačias galimybes valstiečių pajamoms didinti ir gerovei kelti jų darbo našumo didėjimo pagrindu“ [12; 329].

Kolūkiai, kaip visuomeninės gamybos organizavimo forma, yra kooperatinės įmonės. Kiekvienas kolūkis yra kolektyvinis turimų gamybos priemonių ir pagamintos produkcijos savininkas. Tačiau, nepaisant kooperatinio pobūdžio, kolūkiai savo socialine esme yra socialistinės įmonės. Kolūkinė-kooperatinė gamybos priemonių nuosavybės forma yra kolūkinio sektoriaus gamybinių santykių pagrindas. Tiesa, kolūkiniame gamybos sektoriuje gamybos priemonių suvisuomeninimo laipsnis yra žymiai mažesnis, negu valstybiniame sektoriuje. Pastarajame jos priklauso visai visuomenei. Tuo tarpu kolūkiai turimomis gamybos priemonėmis disponuoja savarankiškai. Kolūkiuose visuomeninė gamyba vystoma planingai, atsižvelgiant į socializmo ekonominių dėsnių reikalavimus. Darbas visuomeniniame ūkyje yra vienintelė sąlyga, kuri įgalina dalyvauti naujai sukurto produkto paskirstyme. Kolūkiuose individualaus vartojimo fondas

tarp artelės narių paskirstomas pagal socialistinį principą, t. y. pagal darbo kiekį ir kokybę.

Tačiau reikia pažymėti, kad kooperatinės įmonės savaime netampa socialistinėmis įmonėmis. Tik esant socialistinei gamybinių santykių sistemai, kooperatinės įmonės įgauna socialistinę esmę. V. Leninas rašė: „Mūsų esamoje santvarkoje kooperatinės įmonės skiriasi nuo privatinių — kapitalistinių įmonių, kaip kolektyvinės įmonės, bet nesiskiria nuo socialistinių įmonių, jei žemė, kurioje jos sukurtos ir gamybos priemonės priklauso valstybei, t. y. darbininkų klasei“ [11; 429]. Kolūkiams amžinam naudojimuisi yra perduota svarbiausia žemės ūkio gamybos priemonė — žemė.

Valstybė yra pagrindinis kolūkinės prekinės produkcijos pirkėjas ir žemės ūkio technikos gamintojas bei tiekėjas. Todėl kolūkinės-kooperatinės gamybos priemonių nuosavybės vystymasis, kolūkių visuomeninio ūkio ekonomikos stiprinimas vyksta tiesioginiame poveikyje tų ekonominių santykių, kurie susidaro tarp valstybės ir kolūkių. Nagrinėjant asmeninių ir kolektyvinių materialinių interesų derinimo klausimus, visada reikia atsižvelgti į konkrečias objektyvias kolūkių ekonomikos vystymosi sąlygas, į ekonominių santykių tarp kolūkių ir socialistinės valstybės pobūdį.

Pagrindinis materialinių interesų derinimo principas yra materialinis skatinimas. Socializmo sąlygomis šis principas įgyvendinamas, individualaus vartojimo fondą paskirstant pagal darbo kiekį ir kokybę. Todėl ekonominiai pagal darbą paskirstymo santykiai užima pagrindinę vietą asmeninių ir kolektyvinių materialinių interesų derinime. Tiesa, esant socializmui, dirbančiųjų poreikiai vis daugiau tenkinami iš visuomeninių vartojimo fondų. Tokiu būdu, visuomeniniai vartojimo fondai yra ne tik svarbus veiksnys, keliant tarybinių žmonių materialinę ir kultūrinę gerovę, bet ir asmeninių, kolektyvinių ir bendravalstybinių materialinių interesų suderinimo sąlyga.

Dabartiniu metu svarbiausias vaidmuo, keliant darbo žmonių gyvenimo lygį, materialiai skatinant gamybinių aktyvumą, tenka atlyginimui už darbą. Tai „labai svarbi gamybos paskata ir svarbiausias gyventojų pajamų didėjimo šaltinis“ [13; 161]. Kolūkiuose, derinant asmeninius ir kolektyvinius materialinius interesus, pagrindinis vaidmuo taip pat priklauso ekonominiams paskirstymo pagal darbą santykiams. Todėl kolūkiuose pagrindinė ekonominė asmeninių ir kolektyvinių materialinių interesų derinimo sąlyga yra darbo apmokėjimas.

Tačiau kolūkiuose asmeninių ir kolektyvinių materialinių interesų suderinimas įgauna kai kurių specifinių ypatumų. Juos sąlygoja kooperatinis gamybos pobūdis ir gamybinių jėgų išsivystymo lygis.

Kadangi kolūkiai yra kooperatinės įmonės, tai kolūkiečių darbo apmokėjimo šaltinis yra visuomeniniame ūkyje sukurtos bendrosios pajamos. Kolūkiai savarankiškai skirsto bendrąsias pajamas į vartojimo ir sankaupų fondus. Jie savarankiškai sudaro pagrindinio ir papildomo darbo apmokėjimo fondus, priima ir patvirtina išdirbio normas ir jų tarifinius atlygius. Tokiu būdu ekonominė darbo apmokėjimo kategorija rodo ekonominius santykius tarp atskirų kolūkiečių ir kolektyvo.

Valstybinių įmonių darbuotojų ekonominė darbo užmokesčio kategorija taip pat rodo visuomenės ir atskirų darbuotojų ekonominius santykius, kurie yra ne tiesioginiai, o pasireiškia per santykius su gamybiniais kolektyvais. Įgyvendinant ūkinę reformą, valstybinio sektoriaus darbuotojų darbo užmokesčio dydis vis labiau priklausys nuo konkrečių įmonių gamybinės veiklos rezultatų. Tačiau ir šiuo atveju valstybė garantuos tam tikrą dalį darbo užmokesčio. Netgi tada, kai valstybinėms įmonėms nebus planuojamas darbo užmokesčio fondas, darbininkų ir tarnautojų

algos ir tarifiniai atlygiai „bus didinami centralizuotai“ [14; 24]. Valstybė tiesiogiai nereguliuoja kolūkių darbo apmokėjimo santykių. Tai atlieka patys kolūkiai.

Būtinasis produktas yra ekonominis darbo jėgos reprodukcijos pagrindas. Tačiau valstybiniame ir kooperatiniame sektoriuose būtinasis produktas formuojamas skirtingai. Valstybinių pramonės įmonių darbuotojų pagrindinė būtinojo produkto pasireiškimo forma ir svarbiausias jų asmeninių pajamų šaltinis yra darbo užmokestis.

Kolūkiečių asmeninės pajamos yra kitokios sudėties. Nepaisant smarkiai padidėjusio darbo apmokėjimo, kolūkiečiai nemažą dalį asmeninių pajamų gauna iš savo pagalbinio ūkio. Kolūkiuose, esant dabartiniam ekonominio išsivystymo lygiui, asmeniniai pagalbiniai ūkiai kartu su darbo apmokėjimu yra asmeninių ir kolektyvinių materialinių interesų suderinimo sąlyga. Tai svarbus materialinių interesų suderinimo kolūkiuose, palyginti su valstybinėmis pramonės įmonėmis, ypatumas.

Valstybinių pramonės įmonių ir organizacijų darbuotojai asmeniniuose ūkiuose dirba laisvu nuo pagrindinio darbo laiku. Pagaliau jų asmeniniai ūkiai (kolektyviniai sodai) skiriami daugiau estetiniams poreikiams tenkinti. Tuo tarpu kolūkiuose, esant dabartiniam žemės ūkio gamybinių jėgų išsivystymo lygiui, asmeniniai pagalbiniai ūkiai yra kolūkiečių gamybinio darbo sfera. Jie turi ekonominę paskirtį — tenkinti kolūkiečių ir visuomenės materialines reikmes.

Tenka pastebėti, kad vienu metu ekonominė literatūra asmeniniams pagalbiniais ūkiams skyrė pernelyg svarbų vaidmenį asmeninių ir kolektyvinių materialinių interesų derinime. Buvo teigiama, kad asmeniniai pagalbiniai ūkiai — tai esminis kolūkių požymis ir svarbiausioji ekonominė asmeninių ir kolektyvinių materialinių interesų suderinimo sąlyga. Asmeniniai, kolektyviniai ir bendravalstybiniai materialiniai interesai kolūkiuose suderinami todėl, kad drauge su visuomeniniu ūkiu egzistuoja ir asmeniniai ūkiai [19; 14].

Su tokiais teiginiais būtų galima sutikti, jei asmeniniai pagalbiniai ūkiai būtų suprantami kaip viena asmeninių ir kolektyvinių materialinių interesų suderinimo sąlygų. Tačiau ekonominėje literatūroje dažnai buvo tvirtinama, kad santykiai tarp asmeninių pagalbinių ūkių ir visuomeninio ūkio ir yra asmeninių ir kolektyvinių materialinių interesų suderinimo santykiai. Buvo aiškinama taip: kolūkiuose vystosi dviejų tipų ūkiai. Tarp jų atsiranda prieštaravimai. Šių prieštaravimų išsprendimas sudaro asmeninių ir kolektyvinių materialinių interesų suderinimo kolūkiuose esmę. Pasitaiko netgi tokių teiginių, kur asmeniniai pagalbiniai ūkiai traktuojami kaip kolūkiečių asmeninių materialinių interesų pasireiškimo sfera, o kolūkių visuomeninis ūkis — kolūkiečių kolektyvinių, visuomeninių interesų pasireiškimo sfera. Pavyzdžiui, Didžiojoje Tarybinėje Enciklopedijoje nurodoma, kad kolūkių visuomeninės gamybos paskirtis yra tenkinti bendravalstybinius, bendraūkinius poreikius [žr. 18; 125]. Tokiu būdu kolūkiečių asmeniniai-materialiniai interesai atskiriami nuo kolektyvinių interesų net teritoriniu atžvilgiu. Su tokiais teiginiais sutikti negalima ir, be to, jų nepatvirtino kolūkių gyvenimo praktika. Jei interesų suderinimo esmė suprantama tik kaip santykiai tarp visuomeninio ūkio ir asmeninių pagalbinių ūkių, tai, stiprėjant kolūkių ekonomikai, pastarieji laipsniškai netenka ekonominės reikšmės. Dėl to turėtų išnykti būtinumas derinti kolektyvinius ir asmeninius interesus kolūkiuose. Bet šito, suprantama, nebus. Keisis interesų suderinimo sąlygos, bet būtinumas suderinti asmeninius ir kolektyvinius materialinius interesus neišnyks.

Dabartiniu metu kolūkiečių asmeninių pagalbinių ūkių atsiradimą, jų buvimą sąlygoja ne kolūkinė-kooperatinė gamybos forma, o nepakanka-

mas gamybinių jėgų ir prekinų-piniginių santykių išsivystymo žemės ūkyje lygis.

Asmeninė pagalbinė gamyba egzistuoja ne tik kolūkiuose, bet ir valstybinėse žemės ūkio įmonėse. Antai 1966 m. Tarybų Lietuvoje asmeniniuose pagalbinuose ūkiuose buvo 595,5 tūkst. gyvulių, tame tarpe 412,0 tūkst. karvių ir 836,2 tūkst. kiaulių [30; 117]. O darbininkų, tarnautojų ir kitų gyventojų grupių asmeniniuose ūkiuose buvo: gyvulių — 39,3%, tame tarpe karvių — 40,7% ir kiaulių 43,8% [31; 38; 39]. Ryšium su tuo, kad nemaža kolūkių buvo pertvarkyti į tarybinius ūkius, 1959—1966 m. gyvulių skaičius darbininkų, tarnautojų bei kitų gyventojų grupių asmeniniuose ūkiuose padidėjo 2,3 karto, tame tarpe karvių — 2,0 ir kiaulių — 2,7 karto [31, 38]. Taigi valstybinių žemės ūkio įmonių darbuotojai išlaiko nemažą skaičių gyvulių ir žymią dalį asmeninių pajamų gauna iš pagalbinių ūkių. Vadinasi, valstybiniuose ūkiuose asmeniniai pagalbiniai ūkiai taip pat yra asmeninių ir kolektyvinių materialinių interesų suderinimo sąlyga.

Derinant asmeninius ir kolektyvinius interesus, pirmiausia tenka įveikti prieštaravimus tarp šių materialinių interesų formų visuomeniniame ūkyje. Tuo tarpu prieštaravimai tarp asmeninių pagalbinių ūkių ir visuomeninio ūkio yra ne kas kita, kaip prieštaravimų tarp asmeninių ir kolektyvinių interesų atspindys. Tai, kad dabartiniu metu kolūkiuose kartu su darbo apmokėjimu asmeniniai pagalbiniai ūkiai yra asmeninių ir kolektyvinių materialinių interesų suderinimo sąlyga, yra svarbus šių materialinių interesų derinimo ypatumas, palyginti su valstybinėmis pramonės įmonėmis. Tačiau minimąjį materialinių interesų suderinimo kolūkiuose ypatumą nulemia ne kolūkinės-kooperatinės gamybos priemonių nuosavybės ekonominiai santykiai, o kolūkių susikūrimo ir vystymosi konkrečios istorinės-ekonominės sąlygos.

Nagrinėjant materialinių interesų suderinimo kolūkiuose ypatumus, buvo akcentuojamas tas faktas, kad kolūkiečių asmeniniai materialiniai interesai tiesiogiai derinami tik su kolūkių kolektyviniais interesais. Buvo teigiama, kad toks asmeninių ir bendravalstybinių interesų santykių pobūdis būdingas tik kolūkiniam gamybos sektoriumi. Antai V. Šaronovas rašė, kad, nagrinėjant materialinių interesų suderinimo kolūkiuose klausimus, svarbiausias dalykas yra skirti laikino ir pastovaus derinimo ypatumus. Laikino asmeninių ir bendravalstybinių materialinių interesų derinimo ypatumus nulemia konkrečios ekonominės kolūkių vystymosi sąlygos, pastovaus — ekonominiai kolūkinės-kooperatinės gamybos priemonių nuosavybės santykiai [žr. 28; 129]. V. Šaronovo nuomone, svarbiausias pastovaus asmeninių ir bendravalstybinių materialinių interesų derinimo ypatumas yra tas, kad kolūkiečių asmeniniai materialiniai interesai su bendravalstybiniais interesais derinami ne tiesiogiai, o per specifinius bendrakolūkinius interesus [žr. 28; 130]. Taigi kolektyvinių materialinių interesų kategorija priskiriama vien tik kolūkinei gamybos formai. Pavyzdžiui, M. Osadka tvirtina, kad tik kolūkiuose tarp asmeninių ir bendravalstybinių interesų tarpininkauja kolektyviniai interesai [žr. 23; 12—20].

Kuo buvo grindžiamas šitoks asmeninių ir bendravalstybinių materialinių interesų suderinimo kolūkiuose ypatumas?

Pirmiausia tuo, kad kolūkinės-kooperatinės gamybos priemonių nuosavybės ekonominiai santykiai sąlygoja kolūkių ūkinį-ekonominį savarankiškumą. Kolūkiai nuo pat susikūrimo gamybą organizuoja ūkiskaitiniais pagrindais. Kolūkinės-kooperatinės nuosavybės ekonominiai santykiai sąlygoja kolūkiečių asmeninį materialinį suinteresuotumą kolektyvinio darbo rezultatais. Kolūkiečių asmeninės pajamos iš visuomeninio ūkio tiesiogiai

priklauso nuo visuomeninės gamybos išvystymo ir jos ekonominio efektyvumo.

Tačiau, pabrėžiant ūkinį-gamybinį savarankiškumą, dažnai kolūkiams buvo taikomas netgi tam tikro ūkinio uždarmo, izoliuotumo pobūdis. Antai V. Venžeris teigė, kad kolūkiai dėl savo kooperatinio pobūdžio gamybos procesą organizuoja, remdamiesi išimtinai nuosavais materialiniais ir darbo resursais [24; 270]. Valstybės parama kolūkiams teikiama kredito pagrindais. Tačiau kolūkiai valstybės kreditais pasinaudoja tik ypatingais atvejais, kai ypač trūksta nuosavų lėšų.

Kolūkių ūkinis-gamybinis savarankiškumas netrukdo vystytis ir plėtotis ekonominiams santykiams su valstybe. Šių santykių poveikyje kolūkiai stiprėja ekonomiškai, suderinami asmeniniai ir kolektyviniai materialiniai interesai.

Esant prekynei gamybai, kreditinių santykių vystymasis tarp valstybės ir kolūkių yra normalus ekonominis procesas. Valstybinio banko teikiami kreditai palengvina kolūkių finansinę būklę atskirais ūkinių metų periodais. Šie kreditai taip pat yra svarbus ekonominis svirtas, didinant kolūkių gamybinių fondų koncentraciją, intensyvinant visuomeninę gamybą. Pagaliau kolūkių kreditavimo išplėtimas yra ekonomiškai naudingas ir valstybei: už suteiktus kreditus imami procentai. Vadinas, per kreditinius santykius suderinami bendravalstybiniai ir kolektyviniai materialiniai interesai.

Ūkinis-gamybinis savarankiškumas būdingas tiek kooperatinėms, tiek ir valstybinėms įmonėms. Sutinkamai su TSKP CK rugsėjo plenumo (1965) nutarimu yra išplečiamos valstybinių įmonių teisės, planuojant, realizuojant produkciją ir materialiai skatinant darbuotojus. Todėl tvirtinimas, kad kolūkiams būdingas didesnis ūkinis savarankiškumas, negu valstybinėms įmonėms ir kad dėl to asmeniniai interesai su bendravalstybiniais derinami netiesiogiai,— neturi pagrindo.

Įrodyti, kad tik kolūkiuose asmeniniai materialiniai interesai netiesiogiai derinami su bendravalstybiniais interesais buvo bandoma ir kitais būdais. Pavyzdžiui, buvo tvirtinama, kad kolūkiečių ir darbininkų darbo visuomeninis pripažinimas vyksta skirtingais būdais. M. Osadka rašė, kad kolūkiečių darbas įgauna visuomeninį pripažinimą, t. y. visuomeniškai būtino darbo pobūdį ne tiesiogiai, o per kolektyvinio darbo rezultatus. Kitaip tariant, visuomenė, įvertindama atskirų kolūkių pagamintą produktą, tuo pačiu įvertina ir kolektyvinį jų darbą. M. Osadkos nuomone, visuomeninį pripažinimą įgauna ne kolūkiečių visuomeninėje gamyboje sunaudotos darbo sąnaudos, o sukurtas produktas. Kolūkiečių kolektyvinis darbas visuomeniškai pripažįstamas per prekinis-piniginius santykius [žr. 23; 22—24]. Kadangi visuomeniškai pripažįstamas ne atskirų kolūkiečių darbas, o jų kolektyvinio darbo rezultatai, tai bendravalstybiniai interesai tiesiogiai derinami tik su kolūkių kolektyviniais interesais. Su šiais M. Osadkos teiginiais visiškai sutinkame. Tačiau nenorėtume sutikti su M. Osadka štai dėl ko.

Valstybiniame sektoriuje, anot M. Osadkos, darbininkai dirba taip pat konkrečiose įmonėse, gamybiniuose kolektyvuose. Tačiau visuomenė tiesiogiai kontroliuoja kiekvieno jų darbą [žr. 23; 21]. Darbininkai visuomenei nudirba tam tikrą darbą ir už tai iš valstybės gauna tam tikrą vartojimo reikmenų ir paslaugų kiekį. Taigi šiuo atveju santykiai tarp visuomenės ir atskirų darbuotojų suprantami kaip tiesioginiai santykiai. Tačiau šitoks socialistinių gamybinių santykių pobūdžio supratimas yra labai abstraktus ir schematiškas. Teisingai pažymi B. Sucharevskis, kad mūsų liaudies ūkį sudaro ne savarankiškai ūkininkaujantys individai, o gamybinių kolektyvų visuma [žr. 26; 23]. Valstybinio sektoriaus darbuo-

tojai dirba konkrečiose įmonėse, ir jų individualus darbas negali pasireikšti kitaip, kaip per kolektyvinio darbo rezultatus. Objektiviai socialistinė valstybė negali įvertinti kiekvieno valstybinių įmonių darbuotojo darbo visuomeniškai naudingų savybių. Pagaliau socialistinę visuomenę domina ne atskirų darbuotojų darbas, o konkretūs jų darbo rezultatai. Tuo būdu, valstybinių įmonių darbuotojų darbas visuomeniškai pripažįstamas ne tiesiogiai, o per prekinis-piniginius santykius, atsižvelgiant į pagamintos produkcijos visuomeniškai naudingas savybes. Todėl, kaip pagrįstai pažymi B. Sucharevskis, valstybiniame sektoriuje atskirų darbuotojų asmeniniai materialiniai interesai tiesiogiai derinami tik su konkrečių socialistinių įmonių kolektyviniais interesais ir per juos netiesiogiai — su bendravalstybiniais interesais. Socializmo sąlygomis darbininko, įmonės ir visuomenės interesai suderinami tada, kai darbininkų ir kolektyvo poreikių patenkinimas atitinkamai susiejamas su kiekvieno darbuotojo darbo indėliu, su konkrečių įmonių kolektyvinio darbo rezultatais [žr. 26; 15]. Taigi asmeniniai materialiniai interesai nederinami tiesiogiai su bendravalstybiniais interesais nei kolūkiuose, nei valstybinėse įmonėse. Toji aplinkybė, kad kolūkiuose asmeniniai materialiniai interesai tiesiogiai derinami tik su kolektyviniais interesais, nėra joks materialinių interesų suderinimo ypatumas, būdingas tik kooperatiniam gamybos sektoriui. Šitoks asmeninių, kolektyvinių ir bendravalstybinių materialinių interesų tarpusavio santykių pobūdis yra būdingas abiem visuomeninės gamybos sektoriams.

Taigi asmeninių ir kolektyvinių materialinių interesų suderinimo kolūkiuose ypatumas sąlygoja kooperatinis gamybos pobūdis ir gamybinių jėgų išsivystymo lygis.

Kolūkiai, kaip jau minėta, realizuotą naujai sukurtą produktą savarankiškai paskirsto į vartojimo ir sankaupų fondus, savarankiškai reguliuoja darbo apmokėjimo santykius ir t. t. Visus tuos asmeninių ir kolektyvinių materialinių interesų derinimo ypatumus sąlygoja kolūkinės-kooperatinės nuosavybės ekonominiai santykiai.

Kitus asmeninių ir kolektyvinių materialinių interesų suderinimo ypatumus, kaip antai dar pakankamai žymų asmeninį pagalbinį gamybos vaidmenį, formuojant kolūkiečių būtinąjį produktą, skirtingą darbo jėgos, techninį aprūpinimą pramonėje ir žemės ūkyje ir t. t., sąlygoja gamybinių jėgų išsivystymo lygis žemės ūkyje. Stiprėjant kolūkių materialinei-techninei bazei, vystantis visuomeninei gamybai, plečiantis prekiniams-piniginiams santykiams ir kintant kultūrinėms-buitinėms gyvenimo sąlygoms kaime, šitie asmeninių ir kolektyvinių materialinių interesų derinimo ypatumai kolūkiuose laipsniškai nyks.

Vilniaus Valstybinis
V. Kapsuko universitetas
Ekonomikos fakulteto politinės
ekonomijos katedra

Redakcinei kolegijai įteikta
1968 m. spalio mėn.

LITERATūros sąrašas

1. K. Marksas, Kapitalas, t. I, V., 1957.
2. K. Marksas, F. Engelsas, Rinktiniai raštai, t. 2, V., 1949.
3. K. Marksas, F. Engelsas, Rinktiniai raštai, t. 2, V., 1950.
4. К. Маркс, Ф. Энгельс, Сочинения, т. 2, М., 1955.
5. К. Маркс, Ф. Энгельс, Сочинения, т. 3, М., 1955.
6. V. Leninas, Raštai, t. 1, V., 1950.
7. V. Leninas, Raštai, t. 2, V., 1950.

8. V. Leninas, Raštai, t. 6, V., 1951.
9. V. Leninas, Raštai, t. 25, V., 1955.
10. V. Leninas, Raštai, t. 26, V., 1954.
11. V. Leninas, Raštai, t. 33, V., 1955.
12. TSKP XXII suvažiavimo medžiaga, V., 1952.
13. TSKP XXIII suvažiavimo medžiaga, V., 1966.
14. Apie pramonės valdymo gerinimą pramonės gamybos planavimo tobulinimą ir jos ekonominio skatinimo stiprinimą. TSKP CK rugsėjo (1965 m.) Plenumo medžiaga, V., 1965.
15. S. Gīnaitė, Į aukščiausią gyvenimo lygį, V., 1962.
16. O. Lange, Ekonomija polityczna, Warszawa, 1963.
17. А. П. Бычков, Колхозная собственность и перспективы ее развития, Томск, 1962
18. БСЭ, т. 18, М., 1953.
19. Вопросы колхозного производства, М., 1945.
20. Г. Глезерман, Правильное сочетание общественных и личных интересов необходимое условие строительства коммунизма.— «Коммунист», № 4, 1954.
21. О диалектике развития Советского социалистического общества. М., 1962.
22. Д. Мона, Сочетание личных и общественных интересов при социализме, Автореферат, М., 1962.
23. М. Осадько, Кооперативная форма сельскохозяйственного производства при социализме, М., 1963.
24. Производство, накопление и потребление, М., 1965.
25. Г. В. Плеханов, Избранные философские произведения, т. 2, М., 1956.
26. План, хозрасчет, прибыль, М., 1966.
27. Т. Хахалева, О сочетании личных и общественных интересов при социализме.— Ученые записки (Ростовский-на-Дону у-нт), т. 61. Труды кафедры диалектического и исторического материализма, вып. I, Ростов, 1957.
28. В. Шаронов, Сочетание общественных и личных интересов в колхозах (методологические вопросы исследования).— «Вестник Ленинградского университета, № 11. Серия экономики, философии и права, выпуск 2. Л., 1961.
29. Lietuvos TSR laudies ūkis 1965 m. Statistinių duomenų rinkinys, V., 1965.
30. LTSR CSV Žemės ūkio statistikos skyriaus suvestinė.

ВОПРОСЫ СОЧЕТАНИЯ ЛИЧНЫХ И КОЛЛЕКТИВНЫХ МАТЕРИАЛЬНЫХ ИНТЕРЕСОВ В КОЛХОЗАХ

Ю. ДВИЛЯВИЧЮС

Резюме

Непосредственной причиной возникновения материальных интересов является необходимость удовлетворения физиологических, культурных и социальных потребностей. Стремление к присвоению результатов производственно-экономической деятельности выступает в качестве материального интереса. Материальные интересы проявляются как объективно обусловленная производственными отношениями экономическая цель общественных классов, социальных групп и отдельных индивидов.

Производственные отношения определяют социальную сущность материальных интересов, а также способы их реализации.

Сфера действия материальных интересов — это сфера материального производства, распределения, обмена и потребления. Во-первых, материальные интересы проявляются как объективно обусловленные социально-экономические стимулы производственных сил. Во-вторых, материальные интересы выражают определенные экономические отношения людей, опосредствованные отношениями собственности на средства производства, по поводу производства и присвоения материальных благ. Поэтому материальные интересы в политико-экономическом понимании выражают объективно складывающиеся отношения между общественными классами и социальными группами на всех фазах расширенного производства.

Личные и коллективные материальные интересы играют важную роль как стимулы развития общественного производства. На заре Советского государства В. И. Ленин говорил о том, что «надо построить всякую крупную отрасль народного хозяйства на личной заинтересованности»*. Этому способствует сама сущность социалистических производственных отношений, где объективной целью общественного производства является обеспечение «полного благосостояния и свободного всестороннего развития всех членов общества»**. При социализме объективно существует личная заинтересованность членов общества в успешном развитии производительных сил.

При социализме в обоих секторах общественного производства — государственном и кооперативном — личные материальные интересы непосредственно соприкасаются только с коллективными интересами. В свою очередь, только через коллективные материальные интересы происходит процесс сочетания личных и общегосударственных интересов.

Коллективные материальные интересы колхозников проявляются как объективная необходимость всемерного укрепления материально-технической базы колхозов, успешного развития общественного производства, повышения уровня его экономической эффективности и на этой основе обеспечения все более полного удовлетворения как личных материальных и культурных потребностей колхозников, так и общегосударственных потребностей в сельскохозяйственных продуктах. Поэтому обеспечение развития общественного производства, согласно закономерностям расширенного социалистического воспроизводства, по нашему мнению, выражает сущность коллективных материальных интересов колхозников.

В колхозах, как и на государственных предприятиях, фонд индивидуального потребления распределяется по социалистическому принципу, т. е. по количеству и качеству труда. Поэтому распределение по труду является главным экономическим условием сочетания личных и коллективных материальных интересов в колхозах.

Однако по сравнению с государственными предприятиями процессу сочетания личных и коллективных материальных интересов в колхозах присущи некоторые особенности.

Валовой доход, созданный в общественном производстве, является главным источником для образования фондов внутрихозяйственного накопления и потребления. Экономическая категория — оплата труда — выражает экономические отношения между отдельными колхозниками и коллективом в общественном хозяйстве. Экономическая категория — заработная плата рабочих государственных предприятий также выражает их экономические отношения с социалистическим обществом через отношения с производственным коллективом. Но если на государственном предприятии основная доля зарплаты непосредственно гарантируется обществом, то в колхозах оплата труда полностью зависит от результатов коллективного труда.

В настоящее время в колхозах и на государственных промышленных предприятиях необходимый продукт формируется не одинаковым способом.

Заработная плата является основной формой проявления необходимого продукта работников несельскохозяйственных государственных предприятий. Поступления от личных подсобных хозяйств составляют незначительную долю их личных доходов.

* В. И. Ленин, Соч. т. 33, Госполитиздат, М., 1950, стр. 47.

** В. И. Ленин, Соч. т. 6, Госполитиздат, М., 1946, стр. 37.

В колхозах, на данном уровне развития общественного производства, немалая доля необходимого продукта создается в личных подсобных хозяйствах членов артели. Поэтому личное подсобное хозяйство, наряду с оплатой труда, также является экономическим условием сочетания личных и коллективных материальных интересов колхозника. В сравнении с государственными несельскохозяйственными предприятиями это составляет важную особенность сочетания личных и коллективных материальных интересов в колхозах. Но эту особенность обуславливают не только колхозная форма производства, но и определенные историко-экономические условия возникновения и развития общественного хозяйства колхозов, уровень развития производительных сил в сельском хозяйстве.